

Egyenközű vonalak

Sebesen jött idáig. Csak most lassít, ahogy fölnéz, s megpillantja a komor épület homlokát, a kapu óriás torkát, amely — e pillanatban úgy érzi — csak reá vár, hogy elnyelje. Ráérős sétáló módján lépked. Nem mehet így be, hiszen liheg, nyakán hallhatóan lüktet az ér, s íme már köhög is. Megáll. Kendőjét szája elé tartja, megtörli száraz ajkát, nedves szemét. Visszanéz az elhagyott utcára, amelynek végét, ahonnan jött, már rongyokba vonja a novemberi köd. Nem halad mögötte senki. De szemközt sem jön. Egyedül marad a kitátott szájú kapu előtt. Nem lép be, továbbhalad. Nem mehet így be. Vár, mint a befagyott folyó előtt: lépkedjen át előbb valaki a jégen, lássam, megbírja-e. Menjen be, vagy jöjjön ki valaki ezen a kapun.

Kopogások hallatszanak. Katonacsizmák csattogása. Hárman jönnek a cserrepárok, egyszerre lépve, de lomhán, akár a bivalyok. Kevéssel utánuk megdőbült anyóka. Hangtalan oson. De befelé még mindig nem megy senki. Végre: fiatal pár, az asszonyka szepeg, ura mereven előreszeget fejfel lépked, akár az elítélt. Elnyeli őket a kapu.

Megindul ő is. Bátortalanul, lassan. Várja, hogy rászóljanak, de a kapu alatt nem áll senki. Üres a faköpyөг, kint az udvaron lát csak ténfergő katonákat. No hiszen, ha így őrzik Erdély katonai kormányzóját! Jobbra kell fölmenni a lépcsőn. Ott aztán vannak örök. Tízlépésenként állnak a boltívek alatt, lábhoz tett szuronyos puskával. Nem mozdulnak. Mintha csak szobrok lennének. Az ember furcsán érzi magát köztük: köszönni szeretne, bölintani legalább, hiszen emberek. Igen, de katonák. Állnak, ez a dolguk. Megmozdulni csak akkor fognak, ha parancsot kapnak rá. Akkor is úgy, ahogy a parancs kívánja: előrelépnek, jobbra vagy balra fordulnak, szuronyt szegeznek, lőnek, töltenek — mindegy.

Három óriás ajtó előtt haladt már el. Most bizonytalan. Melyik mögött ülhet a generális? Talán el is hagyta már? Nem szól senki, megy hát tovább. A folyosó könyökét elhagyva egy hadnagyot pillant meg, aki kardosan, de könnyedén, hátratett kézzel sétál egy újabb ajtó előtt. Amikor fölfigyel a közelgőre, megáll. Igazít az övé, kezét maga mellé ejti, s néz. Őt várja, látszik a készülődésén. Amikor háromlépésnyire ér, a hadnagy kiegyenesedik. Bokáját összeüti, kardját markolja. Reccsenve, de nem gorombán szól.

— Ingenieur Kapitän, Bolyai?

— Igen, az vagyok, hadnagy úr.

— Wohlgemuth altábornagy úr várja önt. Kéri, hogy itt a külső szobában várakozzék egy keveset. Parancsoljon!

Könnyű mozdulattal belöki az ajtót, tenyerét előretartva kalauzolja. Be is jön utána, majd székét mutat, aztán a belső ajtóhoz lép, kopog. Vár az engedélyre, aztán itthagya őt. Az előszoba félmomálját lassan szokja a szem. De föl is hagy az igyekezettel. Megállapodik az ajtó mellett egy vakolatelhagyta

folton, s átadja a munkát az agynak, amely pedig ez ideig is sebesen dolgozott, látszatra engedte csak át a figyelmet szemnek, fülnek, lábnek.

„Minden attól függ, milyen ember a generális. Láttam sokféléit. Ha csak katona, ha elsősorban katona, akkor nehezebb a dolgom. Ha pallérozottabb szellemű férfi, s talán hallott is valamit munkálkodásomról, minden könnyebb lesz. Előadhatom gondolataimat, mert megérti. Talán a Tanról is szólhatok, esetleg pártját fogja, s akkor már a folyamodvánnyal is előállhatok... Ha netán ismerne a szolgálatból... De az nem lehet, nem lehetett találkozásunk. Akkor emlékeznek, Ludwig Wohlgemuth... Nem, nem emlékszem.”

— Bolyai kapitány úr! — szól harsányan a hadnagy, alighogy megnyitja az ajtót, s megáll a küszöbön. Szólításnak, bejelentésnek egyaránt fölfoghatja a kiáltást. Indul szaporán, csodálkozik is magán, s neheztel is a kapkodás miatt. Azt sem figyelhette meg emiatt, hogy a hadnagy magától távozott, vagy az íróasztal mögött fölegyenesedő férfi intésére lépett ki a szobából. Tény, hogy nem maradt benn, ketten állnak itt csak, ő a szőnyeg errülső szélén, a tábornok ott a másikon. Most előrébb jön oldalazva, végig a nagy asztal szélén, s éppen a sarkánál megállva kezét nyújt.

— Örülök, hogy eljött, ingénieur kapitány úr. Nem haragszik, amiért fárasztottam?

— Ugyan, kegyelmes úr! Magam is szerettem volna már régen szólni nagyságoddal.

— Parancsoljon — mutat egy székre a tábornok, furcsa mód arra, amely pedig távolabb esik a kapitánytól, de ugyanúgy majdnem szemben áll az íróasztallal, mint emez, csak messzebb innen, s egészen közel egy vállig erős különös szekrényhez, amelynek zsalugáterhez hasonló léces ajtaja van.

— Oda, oda — ismétli a generális, majd visszavonul tornyos, faragott székhéhez, s leül. Ezután ereszkedik le a kapitány is, aki kissé kellemetlenül érzi magát a kijelölt székben, mert az ablakon beömlő megszárt fény mind az ő szemébe hullik. Hunyorogva nézhet csak a tábornokra, aki viszont a fal és saját feje árnyékából kényelmesen szemlélheti az ő arcának minden rezdülését és színeváltozását. Ravasz róka, igen ravasz! De ettől még lehet igazi katona. A rutin is teheti, hogy ily megfontoltan ülteti le.

— Ön született magyar? — kérdi váratlanul.

— Igen, Herr Feldmarschalleutnant! — mondja ő hirtelen, valamennyi ijedséggel a hangjában.

— Ó, nem tesz semmit, kapitány, nem kell szégyellni.

— Szégyellni? Dehogy! — mondja most keményen. — Soha nem szégyellném. Azt tartom, hogy nem vagyunk alábbvalóak egyetlen nemzetnél sem. Nem akarom préceptori diskurzusokkal untatni tábornok urat, de régi ideám, hogy nem az a fő baj az emberek között, hogy a szalonnát „szalonnának” vagy „spek”-nek, vagy „szlanyine”-nek nevezzük, hanem az, hogy akinek szüksége van rá, legyen szalonnája. Anélkül, hogy valakit az övétől megfosztana.

— Igaz! Nagyon igaz, kapitány úr! Pontosan így gondolkodom én is. És eszembe nem jutna kisebbíteni a magyart. Dehogy! Tudja, hogy a magyar ügyben volt sok jó is? Nagyon sok. Én jó ideig valóságos rokonszenvvel figyeltem az önök küzdelmét.

— Valóban?

— Igen, igen. Amint mondtam: sok-sok jó volt a magyar ügyben. De baj is volt. A magyarok tudnak győzni, de nem tudják kihasználni annak előnyeit. Mint a rossz gazda, aki vet, kapál, izzad kiméletlenül, s kocsmába megy mulatni, amikor a szüret elérkezik.

— Nagyon érdekes, amit a kegyelmes úr mond.

— Úgy van, úgy van, kapitány úr. A magyarok a fényes győzelmek után megzavarodtak. Talán a vezetők sem tudták, mit is akarnak igazán. Ezért következett a kapkodás, a széthúzás. Görgey és Kossuth...

A kapitány fölkapja a fejét. Várja, hogy megrepedjenek az ablakok közötti pillérek, akár Jerikó falai. Kossuth nevét hallja 1851-ben a katonai kormányzó szobájában, ráadásul magának a kormányzónak a szájából.

— Igen, igen — folytatja a generális —, nem volt nagy talentum az a fiskális, de egy valamit tudott: fanatizálni a népet, akár egy anti-Krisztus...

— A népet, tábornok úr! De milyen népet? Nem tagadom meg, mondtam volt. Nem is hibáztathatom, mert nem maga az oka, amiért vádolnom kell. Kegyelmes úr azt mondotta, a jó ügy bukását a vezetők széthúzása, kapkodása okozta.

— Igen, igen. Bizonyos vagyok ebben. S abban is valóban, hogy jó ügyet buktattak el. A század legszebb mozgalma lehetett volna, ha győzni tud. Sajnos, a bukás maga faktum. S ez sokat ront a dolog értékén.

A kapitány most megáll. Gondolatai készen ott várnak a fejében, nyelve is mozdulna, mégis vár. Sokallja a tábornok lelkendezését, hamisságot sejt. Zavarja, hogy nem látja a másik arcát, szemét. A száj nagy szajha, mindenre rávehető. Az arc, de különösen a szem nehezebben idomítható. A legjobb színész is küzd véle, s azért kiabálnak, bömbölnek a rosszak, mert a száj és a hang kordában tartása vagy fölkorbácsolása könnyebb.

— Én sajnálom azokat — szól újra a kormányzó —, akiket most meg kell büntetnünk. A hős, az hős. Akkor is, ha végül veszít. És hősokeket börtönbe zárni fájó dolog. Igen fájó, higgye el, kapitány úr. Én bizonyára nem vagyok igazi katona, nem elég hideg a fejem. Mit tegyek? Ilyen vagyok.

— Nem voltam igazi katona én sem, tehát megértem önt, tábornok úr. S becsülöm, mert szíve jó. Márpedig pallérozott elméjű embernél a fő művelői és vezérli a szüvet.

— A népről beszélt, kapitány úr...

— Igen. Magam is úgy vélem, hogy az elbukásnak oka volt a vezetők széthúzása. De volt más is. Fanatizálták, de nem művelték a népet! A kormányznak, az országgyűlésnek mindenfelé jól fölkeszített biztosokat kellett volna küldenie, hogy fölvilágosítsák a népet. Hiszen a nép jószerivel a célt sem ismerte kellően. S különösen nem az eszközöket, utakat, az igazi tennivalót. Sokan csak úgy terelődtek, lökdösődtek a nagy tolongásban, ahogy a nyáj közé lökött juh. Ki sem láttak a falkából, csak vonszolódtak a kolomp vagy a kiáltás után. Birkánál ez hasznos erény. Céllal harcoló embernél jóvátehetően hiba!

— Nagyon érdekes, igazán érdekes. Kapitány úr rendkívüli műveltséggel bír. No, olvastam is személyi kártyáin, hogy ön nem egyszerűen inzenér, s nem egyszerűen kapitány. Valamikor érdekes matematikai munkákat végzett, olvastam, hogy egyik munkáját Gauss államtanácsos is megdicsérte...

— Igen... — sóhajtja a kapitány, miközben nyakán ismét pattogni kezd az ér, akárha domboldalon kellene fölfelé futnia... Gauss tanácsos megdicsérte! Ennyi került hát be „személyi kártyáira”, mert Gauss, a göttingai óriás törpe volt elismerni, hogy az Appendix, melynek jelentőségét pedig fölfogta, korszakos mű. Megoldja azt, amit előtte egyetlen munka sem. De a „göttingai kolosszus” ezt nem írta le. Láthatóan az is nehezebbre esett, hogy „ausgezeichneter Kopf”-nak, kiváló koponyának nevezze a mű szerzőjét, ki akkor szürke kis katona Lembergben. Örüljön ennyinek is...

— Elsápadt, kapitány. Pedig csak a legszebb dicséretet idéztem. De hagyjuk a régi időket. Jöjjünk közelebb. Ha jól tudom, ön nem vett részt a forradalmi harcokban.

— Nem, tábornok úr. Egészségem jó ideje oly igen rossz állapotban volt, hogy erre gondolni is alig lehetett. Talán másképpen sem mentem volna, el kellett gondolkoznom, hogy heves vérem, mely ebben hasonlatos atyáméhoz, elragad, s hamar leterít valamely értelmetlen halál, amiből az emberiségre semmi haszon nem háramlott volna. Míg így, bár megromlott testtel, de reményem lehet, hogy a tudomány terén valamicskét előrehaladhatok.

— Nem vett részt tehát a harcokban, s ez a fontos. Hogy mily okból maradt távol, engem cseppet nem érdekel. Ön hű maradt a Császárnak tett esküjéhez, s ez igen fontos. Míg sokan...

Váratlanul elhallgat a tábornok, torkát köszörüli, s reá néz. Talán tőle várja a szót, vagy valami meggondolatlanság akart kicsúszni a száján, s azt harapta el? Pillanatnyi zavarán újabb kérdéssel segít:

— Nemzetőrnek sem állt?

— Ugyan. Egyszer ugyan majdnem strázsa lettem a város szélén. De jaj, ez szomorú történet. Eppen innen veszem azon eszmét, hogy legnagyobb baj a műveletlenség volt. Katonákat szállásoltak be házamhoz, ahol hatodmagammal amúgy is eléggé szorosan laktunk. De azok a katonák! Berontottak szobámba is, sáros csizmákkal, szivarozva, pipázva, irataimat, szerszámaimat szanaszét dobálták. Pálinkát kerestek a tékában, a ládában, az ágy alatt. Engem kehes vén számárnak tituláltak. Elképzelheti nagyméltóságod, mit éreztem! Fájdalmasabb ama ókori tudós históriája sem lehetett, ki testével védte köreit az ellenségtől. Mert ellenségtől védte! De engem kis híján saját fajtám szuronyosai döftek át, mert ellökdöstem őket munkáimtól, s korholtam őket tudatlan, majdnem állati tetteik miatt. Ó, ez mindennél fájdalmasabb volt! Azon már majdnem kacagtam, amikor emiatt éjszakára strázsának akartak állítani. Kis híján kacagtam, akár az eszelős. Mégis akadt végül egy sápadt szolnoki fiú, ki talán megsejtett valamit abból, miféle templomot csúfolnak, vagy csupán közben elárult kapitányi rangomat respektálta, de leintette a többieket, kik persze sűrű káromkodások közt hagyták el szobámat.

— Elképzelem — bólogat őszinte részvétellel a tábornok. — Úgy említette, hatodmagával él. Nem lehet könnyű kevés nyugpénzből.

— Bizony, nem.

— Akkor különösen. Úgy tudom, valamennyit följajánlott belőle a haza javára...

— Igen — ejti ki a szót hirtelen. Majd lassabban, megfontoltabban teszi hozzá: — Nyugpénzem tizenkét százalékát.

— Hm. Szép!

— Négyszáz pengőforintból nem sok — mondja sietve, egyre zavartabban. Nem számított rá, hogy a tábornok ilyen különös fölkészültséggel fogadja. Munkájáról mit sem tud, ellenben följajánlásáról, egyáltalán két év előtti viselkedéséről bizonyára mindent. Mire készül vele?

— Abból nem — mondja halkán, lassan a tábornok. — Hat fő élelmezése, ruházkodás, a ház költségei, ebből az összegből bizony... Mert egyéb jövedelme nincs, ugye?

— Fájdalom, nincs.

— Bizony, ez nem lehet könnyű. Talán ha nyugpénze nagyobb lehetne. Én élhetnék jogommal, hogy valamiképp fölterjesszem...

— Eppen kérni akartam nagyméltóságodat, amennyiben lehetséges. És természetesen nem ingyen, úgy semmiképp nem kívánnám...

— Értelmes ember maga, Bolyai! — mondja, szinte rikkantja megemelt hangján a generális, s ettől a mondatától annyira katona lesz újra, akár a negyvenkilencés bakák a földült szobában. Érezhette a mondat és a hang közönséges voltát a tábornok is, mert most finoman előrehajolva, ujjait a végük-nél összeillesztve, némi torokreszelés után nyájasan folytatja: — Tetszik nekem, kapitány úr, hogy ily becsületesen tudja csak elképzelni sorsának megváltozását. Valamit valamiért. Mert azt mindketten tudjuk, hogy pusztán a forradalmi harcok idején tanúsított passzivitása — levonva a haza oltárára helyezett tizenkét százaléknyi nyugpénzt, valamint a közismerten rossz egészségi állapotot — önmagában nem jelenthet elég alapot a négyszáz pengőforint szaporítására, mondjuk megduplázására...

— Nyolcszáz! Igen, többször végeztem számításokat, s úgy találtam, hogy ez lenne az a summa, amelyből házam népének tisztas megélhetést biztosít-

hatnék, s gondolhatnék arra is, hogy a nyilvánosság elé érdemesnek tartott munkáim kinyomtatását...

— Igen, igen. Nyolcszáz. De lehetne akár ezer is. Vagy még több. Nem rajtam múlik. Csak ön dönthet, hogy kevéske és könnyű munkával a mostani forintokat megszorítsuk. Mondottam már, hogy én sajnálom, őszintén sajnálom azokat, akik a forradalmas időkben túl messzire mentek, s most büntetés vár rájuk. Még inkább azokat, akik ma sem akarnak veszteg maradni, ma is keresik a bajt maguknak. Közérdek, hogy ezeket megfékezzük. Hogy a konkolyt kiszedjük a búza közül. De közérdek, hogy a konkolyt szedjük ki, s ne a búzát! Ezzel nyilván egyetért ön is?

— Természetesen.

— Nos, erről van szó. Nem olyan nehéz dolog öfelsége birodalmának szolgálatokat tenni ily nehéz időkben. Minden segítség fontos lehet. Még az is, amely látszólag kicsiny és jelentéktelen...

Bolyai kapitány kicsit jobbra hajtotta a fejét. Szerette volna, ha kap valamit az árnyékból az ő feje is, ne álljon itt e szörnyű gondokkal a fejében így, e kiszolgáltatott, úgyszólván meztelen arccal, amelyre — érzi — minden félig gondolt válasz kitolakszik, elárulva, hogy valami egészen különös, fájdalmasan megalázó és fölháborítóan arcpirító ajánlatot sejt a tábornok mondatai mögött. Válaszolni nehéz. Ő az asztal innenső oldalán ül. Polgári ruhában, beteg testtel. Amaz ott díszegyenruhában, kikent hajjal, piros arccal. Tornyos székben. Nem érteni — ez a legegyszerűbb. Nem nézni a szavak mögé. De beszélni, mondani valamit, mielőtt kimondja nyíltan. De hátha nem is arra gondol? Akkor még szígyenletesebb lenne, ha ő vallana színt, hogy arra is hajlandó. Négy-öt száz pengőforintért mindenre? Nem! Nem alkuszik olyan portékára, amilyen neki nincs és nem is tud szerezni. Nem kívánja ingyen, de tud ő mit adni. Olyasmit, ami az egész nagy birodalomban sehol nem termett. Elő hát véle!

— Mint említettem volt, kegyelmes úr, én semmit nem kívánok ingyen! Ezennel hát följajánlom önnek, s nagyságodon keresztül öfelségének egy olyan munkámat, amelyen sok-sok éve dolgozom, s amelyről bizton hiszem, hogy alkalmazása Európa, de talán az egész világ legerősebb országává tenné öfelsége birodalmát. Munkám összefoglaló címe: Üdvtn!

— Micsoda?

— Üdvtn, amely mindösszegében és részleteiben is arra van hivatva, hogy kinyomtatva, az írástudó és kiművelt emberek kezébe adva megváltoztassa világunkat, amelyről könnyű bizonyítani, hogy jelen állapotában tökéletlen. E munka átengedéséért én mindösszesen kétszáz pengőforintot szándékoztam kérni, ám ha nagyságod négyszázat is elképzelhetőnek tart, nyugodt szívvel elfogadhatom azt is. Miről is van szó, altábornagy úr? Én pontosan kimutatom, hogy a műveltséggel még a fejlettebb európai népek is igen elmaradtak. Jórészt nem haladtak előbbre a görögöknél, s nagyrészt ott tartanak, ahol Euklides hagyta volt őket kétezer-száz év előtt. Tizenöt évszázadon át a skolasztika sötétsége uralkodott a tudomány világában. És mi a mai helyzet? Valójában ennek második korszakát éljük, kegyelmes úr. Én úgy mondom: a vastag könyvek korszakát. Most mit látunk, bármerre tekintünk? Aki írni, olvasni tud, alig kiszabadulva a magister keze alól, már ellenállhatatlanul, árvíz módjára zubogó szavak egész folyamával könyvet ír, s a világnak imponálni, magának csak tekintetet és pénzt vágyván szerezni, ír, ír, mit sem törődve azzal, mennyi haszontalanságot...

— Igen, igen, kapitány úr, de mikor tér már eszméje lényegéhez?

— Hiszen nagyon is ott vagyok, altábornagy úr! Éppen arról van szó, hogy e világnyi csalásnak végét kell vágnunk. A tudomány nem eszköz az egyéni boldoguláshoz. Feltárt igazságai a boldogsághoz vezető utat cövekelik, igaz. De a tudomány lényege az, hogy az egyéni és közös üdv egymásra utaltan valósuljon meg. Csak így tudunk új, jobb világot teremteni. S ennek elérke-

zett az ideje. Abban a korban élünk, amelyben virrad az emberiség reggele a hosszas sötétségbeni mély álom után. Következhet az igazi fölvilágosulás. Nézzünk szét a világban: mit látunk mindenfelé? Élénkség, nyüzsgés, ipar, szorgalom, új találmányok, kolosszális tani és egyéb műveink vannak. Mindük közül legjobban észreveszi a szem a műipar fejlődését. Ennek azonban veszélyei is vannak. Ha az ember nem vigyáz, ennek fejlődése oda vezethet, hogy a kétezredik év után az emberi nem pórul járhat. Kolosszális és mind sebesülő léptekkel rohan az emberiség soha nem látott boldogsága, vagy végveszélye felé...

— Megállítom, kapitány úr, lehetetlen önt követni. Megkérdezem: ez utóbbi meglehetősen fantasztikus eszméjét mire alapozza?

— Kiszámítható, tábornok úr. Amikor az ember első szerszámát elkészítette, az mindjárt négy-öt újabbnak a létrehozásához adott segítséget és eszmét. Majd azok újabb és újabb találmányokat fiadzottak. Micsoda szaporodás: várható most, amikor vasparipán száguldunk, sok száz lónál erősebb gépeket alkotunk? Ha ezek a gépek és találmányok is megszülik gyermekeiket, s majdan unokáikat...

— Jó, jó, kapitány úr, de nem erről akart beszélni...

— Erről is. Mert üdvtanomhoz minden hozzátartozik. Alapja evidensen a matematika, s egyáltalán a külső természetről való tudomány, mert anélkül nem juthatunk el a szellemvilág megismeréséhez. Többi részét is felsorolhatnám tanomnak, de ismétlem, azok részbeni kérdések. Én küldetésemnek azt érzem, hogy felkutassam az emberi nem fennmaradásának és igazi boldogulásának lehetőségeit, s mindenkivel megismertessem a megtalált utat...

A tábornok hosszú ideje összehúzott szemmel figyelt, majd kitágulnak pupillái, s úgy bámul a kapitányra, mint valami jelenésre, amely az ő tudta és beleegyezése nélkül létezik, itt van, beszél, s neki figyelnie kell, noha régen nem akar figyelni. Éppen ellenkezőleg: szeretné kikapcsolni tudatát, hogy zavartalanul koncentrálhasson a saját következő lépésére, mint a sakkjátékos. De az ellenfél olyan lépéssel hozta zavarba, amelyet ő hosszú pályafutása alatt még soha nem tapasztalt. Várnia kell tehát, hogy tisztázódjék a kép.

— Nem, ne gondolja tábornok úr, hogy tanaim a szoba négy falán belüli használatra valók. Nem zárhatók el a társadalomtól, de a társadalom sem tőlük. Éppen az a cél, hogy mindez egy igazságosan szervezett társadalom alapja legyen. Ahol bizony — ezt ki kell mondani, enélkül nem mondjuk ki a teljes igazságot — el kell tűnnie mindenféle előjognak. A születési előjognak először. Hiszen láttuk, miként vizsgázott például a magyar nemesség. Soha nem volt meg benne az igazi honszeretet. Hogyan is lett volna? A magyar nemesember mindeddig alacsonyabb volt a kutyanál, melynek bőrére írott, ki tudja melyik elejének nyújtott királyi adománnyal főnnhéjaz, pöffedez, kérkedik. De nem lesz helye az új társadalomban a pénzarisztokráciának sem. Legfennebb a szellemi arisztokrácia élvezhet tekintélyt, de csak akkor, ha a művelődésben kivívta azt...

— Mindig a jövőről beszél, kapitány úr — vág közbe Wohlgemuth, kihasználva a lélegzetvételnyi szünetet, amelyet a kapitány tartott.

— A jelen? Annak megítélése mindig a legnehezebb. De annyit tudok: az önök erős fegyelme, az uralmat erősítő sok intézkedése nem serkenti a tudományok fejlődését.

— Hogyan érti ezt?

— Megmagyarázom, tábornok úr.

— Kérem is!

— Úgy gondolom, hogy emiatt vesztegel a szellem. Mert elszokik a szabad mozgástól, nem tudván, mi tilos és meddig engedélyezett. Eleven röpte megátoltatik, emiatt ellustul. Hátramarad emiatt a műipar, de az egyéb tanok fejlődése is.

— Nagyon érdekes. Nagyon-nagyon érdekes. De mondja csak: mit kellene tenni? Legyen újabb revolúció, felfordulás, öldöklés?

— Nem, nem, dehogy! Különben is azt vallottam és vallom, hogy a természethez hasonlóan a társadalomban sem lehetnek szökések, ugrások. Bár megjegyzem, ezen sokat gondolkodtam, s azt hiszem, mégsem egészen így van. Ha a föltételek már megérték, az ész és a gondolkodás mindent előkészített, a biztos talajról való ugrás sikerülhet. De most nem erről van szó, hisz gondolom, ha a nép boldogul, nem gondol forradalomra. Éppen azért ajánlom föl tanaimat, mert ezek segíthetnének, hogy ne gyűljenek össze haragvó energiák, mert akkor a lázadás szellemének nincs mit a szekere elé fogni...

A tábornok kiegyenesedik. Két középső ujjával két fényes gombon tiktakkol. Egyre hangosabban csettennek a fémek a finom posztóhoz.

— Elég! — szól közbe nyersen, majd nem durván. Megállítja ujjai mozgását, kézfejét is leengedi az asztal lapjára. Fegyelmezettetben folytatja: — Eszméit jól megismerhettem, kapitány úr. Érzem az ön szándékait. Lehet, hogy tiszták és becsületesek. De őszintén megmondom, ezekért az eszmékért nem ad önnek őfelsége egy krajcárt sem...

A kapitány őszinte csodálkozással néz a tábornokra. Nem akar hinni a fülének. Nem tartja hihetőnek, hogy őfelsége képviselője, Ludwig Wohlgemuth altábornagy, Erdély katonai kormányzója ennyire ne fogná föl tanainak lényegét, hasznát, rendkívüli fontosságát.

— Nem értem önt, tábornok úr.

— Éppen ez a baj. Gondolkodják, hiszen ön értelmes ember. Mit mondtam én a konkolyról és a búzáról? Emlékszik, kapitány úr? Ha nem értette, megmondom világosabban: önt éppen e válogatáshoz szeretjük volna segítségül hívni. Még érthetőbben: hetenként, mindig ebben az órában kellene bejőnnie, s rövid beszélgetésünk alatt ön elmondaná, mit hallott, mit tapasztalt azokban a körökben, amelyekben megfordult. Ön okos ember, katona is volt, pontosan meg tudná ítélni, mi érdekel bennünket...

— Tábornok úr! — tör ki a hang a fényben ülő vendégből, majd nyomban utána megfeszülnek izmai, s meglepő hirtelen föláll. — Ön arra akar rávenni, hogy spion legyek saját városomban? Nem hiszek a fülemnek! Amikor leültünk beszélgetni, én azt hittem, közelebb kerülünk egymáshoz, mert az emberi beszéd alkalmas lénia, hogy a pontokból egyre közeledő egyeneseket húzzon. De mi csak úgy maradtunk, akár az egyenközű vonalak — semmit nem közeledhettünk egymáshoz. Áruló legyek? Kutya? Mert azt a megbízó is annak tartja, ön nagyon jól tudja, tábornok úr...

— Ne indulatoskodják, kapitány úr! Nem történt semmi rendkívüli. Mi üzletet ajánlottunk. Ha jól értem, ön visszautasítja...

— Ez csak természetes. Ennél többre tartom magam.

— Az ön dolga. Azt ajánlom, feledjük el beszélgetésünknek e második felét. Úgy gondolom, ön különben is alkalmatlan lett volna a feladatra. Ha jól tudom, keveset jár emberek közé.

— Igen keveset, tábornok úr.

— Jó szerencse. Így legalább nem ismerkedhetnek meg eszméivel, amelyeket bizony meglepetve hallgattam.

— Felejtse el ön is, tábornok úr.

— Rendben van. Valamit valamiért. Egy apró kis üzletet mégis sikerült kötnünk. Hát akkor: Isten önnel! — Oly hirtelen és váratlanul nyújt kezét, hogy Bolyai alig érkezik előkapni jobbját. Aztán felgyorsulnak mozdulatai. Megrázza a kinyújtott kezét, biccent és sietve köszön ő is:

— Isten önnel, tábornok úr.

— Jó egészséget kívánok önnek — mondja immár mosolyogva a generális.
— Köszönöm a figyelmét, kegyelmes úr — hajol meg újra finom Bolyai János, és fáradt léptekkel megindul az ajtó felé.

Amikor a második diszkrét csapódás is elhangzik kintről, a tábornok ruganyos léptekkel a vendég széke melletti furcsa szekrényhez lép, egyetlen erős mozdulattal kivágja annak ajtaját, ahol most bezuhan a fény a bent kuporgó

kicsi szőke férfit. Az föláll apró zsámolyáról, amelyen eddig ült, térdén összekapja teleírt papírjait, kilép velük a szekrényből. Hajlong a díszegyenruhás úr előtt.

— Letisztázzam? Méltóztatik parancsolni, kegyelmes úr?

A tábornok egyelőre nem szól. Rá se néz a hajlongó emberre. Az pedig félrefordított fejjel lesi a nagyúr száját. Meghallaná, bármily halkan adná is az utasítást. De még mindig nem szól. Hátratett kéz, fölszegett áll, összehúzott szem. Áll, akár a szobor. Némán. Aztán — még ugyanebben a helyzetben maradva — váratlanul fölordít:

— Nem kell! Dobja el! Dobja el! Sie ist verrückt! Mert maguk, magyarok mind bolondok. Marhák!

— Ahogy parancsolja nagyméltóságod...

— Csend!

— Igenis, altábornagy úr...

— Azt mondtam, csend! És takarodj! Kifelé, patkány! — Az asztalhoz lép, fölemeli az óráját, fölkattintja a födelét, majd dühösen becsapja. Már nem szól, csak eltorzult képpel néz a kicsi szőke emberre, aki görnyedten hátrál kifelé, mintha nem is ember lenne, csak valami szerkezet, amely előmászott a szekrényből, szabályos időközökben megnyaklik, s kattogva araszol kifelé.

